

Kelemen Kristóf:

A NEMZET ÖZVEGYE

Örkény István Színház, 2022.

Szereplők:

ÖZVEGY: Für Anikó

FIÚ: Borsi-Balogh Máté

SZERETŐ: Kerekes Éva

ELVTÁRSNŐ/ TÖRTÉNÉSZNŐ: Csákányi Eszter

DOKUMENTUMFILMESNŐ: Bíró Kriszta

SÍRÁSÓ/ PAP/ CELLATÁRS/ ORVOSSZAKÉRTŐ: Nagy Zsolt

NÉNI/ A BÖRTÖN OPERATÍV ALOSZTÁLYVEZETŐJÉNEK ÖZVEGYE:

Voith Ági / Takács Katalin

REZIDENS: Józsa Bettina

OPERATŐR: Vincze Alina / Pantyi Petra

(színpadra vetített szöveg)

1989. Magyarország.

Ennyit a történelmi kulisszákról!

A színpadi szereplők nem valós személyek. Ez nem a történelem. Ha elemei ismerősek is, a hasonlóság ne tévesszen meg senkit!

Ez színtiszta fikció.

Ez nem a valóság.

(Valóság? Miről is beszélünk?)

Most a nyilvánosságnak írt történelem repedései következnek.

Privát ügyek, családi elhallgatások. Régmúlt szerelmek nyomai.

Zavaros félmondatok.

Jeltelen sírokba és ünnepi koporsókba zárt történetek.

Első jelenet.

Temető.

Repülőgépek hangja a magasban.

FIÚ Miért ássák ki?

SÍRÁSÓ Lejárt a sírbérlet. Évek óta nem is jött ki hozzá senki.

FIÚ Hogy hívták?

SÍRÁSÓ Nem tudom, talán a parcellakönyvben megtalálja. Csak nem egy hozzátartozó?

FIÚ Nem hiszem. Most vagyok itt először.

SÍRÁSÓ Nagyon elvadult a temetőnek ez a része. A szomszédban a repülőtér – hallja a repülők hangját? Azért itt is vannak bőven sírok, még ha elsőre nem is látszanak. Nagy itt a – *felfordulás!*

Mintha egy másik helyen lennének a temetőben, megjelenik az Özvegy és a Néni. Mindkettőjük kezében egy-egy fotó van.

NÉNI *(mutatja a képen)* Ez a kő jelezte a sírt, én tettem oda.

ÖZVEGY Azóta valószínűleg eléggé benőtte az akácos.

NÉNI Arra van az, biztos. A háttérben a kerítés.

ÖZVEGY De az nem az a kerítés? Nézze csak a villanyoszlopot.

NÉNI Nem, nem, ez már nincs meg – biztos eltüntették utána.

ÖZVEGY Mikor?

NÉNI Azután, hogy a fiamat eltemették. Amikor a fotót

készítettem. Onnan néztem végig.

ÖZVEGY A bokorból?

NÉNI Nem, nem, messzebről. Nem lehetett odamenni. Csak pár óra múlva, miután eltűntek. Nem lehetett sokáig sírdogálni, mert visszajöttek, és ordítottak, hogy azonnal takarodjak. Ha nem lenne a kép, nem találtam volna meg újra.

ÖZVEGY Letaposták?

NÉNI Minden évben ment itt a táncparti, járták a lovasrendőrök. Azok mesélték, akik kijártak.

FIÚ Egész sokan járkálnak itt ilyenkor.

SÍRÁSÓ Mostanában egyre többen jönnek. Kinek a sírját keresi?

FIÚ Mit érdekli az magát?

SÍRÁSÓ Itt dolgozom. A temetőgondnokságnak.

ÖZVEGY Azóta nem is járt itt?

NÉNI Féltem.

ÖZVEGY Gondolom, hogy jött volna mindig.

NÉNI Otthon minden este gyújtottam neki mécset. Egy ilyen kis – tálkában vagy miben, amit még ő csinált.

FIÚ Mióta használják a temetőnek ezt a részét?

SÍRÁSÓ Ez egy legendás hely! Állítólag már a negyvenes évektől ide temetik a politikai elítélteket, mindig az éppen aktuálisat, a náci a kommunistára, a kommunistát a náci, képzelje el! Közéjük meg kerültek a köztörvényesek, rablógyilkosok, kurvák, ja meg az állatkertből az elhullott zsiráfok, elefántok, oroszlánok. Egyesek szerint egy elsüllyedt balatoni hajó egész legénysége is ide lett elásva. Szóval tömegsír.

NÉNI Itt kéne átvágni. Van itt út?

ÖZVEGY Nem jártam arra, azt mondták, hogy ott nincsenek sírok.

NÉNI Hát ott nincs is. Ott nincs – ott csak a gyilkosok vannak meg a mindenfélék.

SÍRÁSÓ Kinek a sírját keresi?

FIÚ Azt mondják, az apám ide van eltemetve.

SÍRÁSÓ Erről én semmit sem tudok. (*elindul*)

FIÚ Tudja, hogy kiről beszélek?

SÍRÁSÓ Én senkiről sem tudok.

FIÚ Jó munkaerő lehet. Jártak itt mostanában belügyesek?

SÍRÁSÓ Én senkivel sem találkoztam.

FIÚ Tudja hol vannak a megemlékezések?

SÍRÁSÓ Miféle megemlékezések? (*kimegy*)

FIÚ Nem is baj, hogy ilyen elvadult ez a rész. Látja? Hogy elszaporodtak az akácok! Nőnek, mint a gyomnövények.

Az emberek a szennyesüket és a sötét titkaikat temetik ide, de az akácokat ez nem érdekli: a halott földben is kizöldülnek. (*kimegy*)

- NÉNI És maga? Mit keres itt?
- ÖZVEGY Én is egy sírt.
- NÉNI Egy bizonyos sírt?
- ÖZVEGY A férjem sírját.
- NÉNI Sejttem én, hogy miféle volt a maga férje. Hamarosan őt is szentté avatják, ne féljen!
- ÖZVEGY A maga fiát is kivégezték, ugye?
- NÉNI Az csak egy gyilkos volt. Neki nem jár a megemlékezés.
- ÖZVEGY Én nem élném túl, ha elveszteném a fiamat.
- NÉNI Én még mindig itt vagyok.
- ÖZVEGY Az én férjem nem ölt meg senkit, mégis sokan gyilkosnak nevezték.
- NÉNI A maga férje akkoriban volt fejes, amikor az én fiam az akasztófán lógott.
- (*szünet*)
- Mi a fenét keres itt maga?
- ÖZVEGY Mondtam már, a férjem sírját.
- NÉNI (*otthagya, kimegy*)

Második jelenet.

Hivatal.

ELVTÁRSNŐ Elvtársnő, én megértem a fájdalmát, mindannyiuk fájdalmát megértem. Ön egy súlyos tragédiával a szívében él. Tudom, milyen fontos, hogy legyen egy sír, amit rendszeresen gondozhat, ápolhat, virágot ültethet rá. Éppen ezért segít önöknek a Párt.

ÖZVEGY Miután harminc éven át reménytelenül kérvényeztem, hogy árulják el, hol található a kivégzett férjem sírja, most itt vagyok, és végre szóba állnak velem.

ELVTÁRSNŐ Minden a legnagyobb rendben lesz. A minisztériumban megkaptuk a kérvényeket, és a többi özvegygel is kapcsolatban állunk. Hamarosan elkezdődnek az exhumálási munkálatok, szakszerű módon zajlik minden.

ÖZVEGY És utána végre tisztességgel eltemethetem a férjemet?

ELVTÁRSNŐ Természetesen, elvtársnő.

ÖZVEGY Úgy, ahogyan én szeretném?

ELVTÁRSNŐ Vannak már konkrét tervei?

ÖZVEGY Azt hallotta, hogy amikor páran kimentek gyertyát gyújtani a temetőbe, legalábbis oda, ahol különböző feltételezések szerint a férjem nyugszik, lovas rendőrök taposták szét a mécseket, az embereket pedig elzavarták?

ELVTÁRSNŐ Nagyon meglepő, amit az elvtársnő mond, de biztosan csak tűzrendészeti okai voltak ennek.

ÖZVEGY És hol van a sír, azt most elárulja?

ELVTÁRSNŐ A Párt mindenről hivatalos értesítést küld majd. Mindenről tudni fognak, a maga idejében.

ÖZVEGY Az én időmben.

ELVTÁRSNŐ Nem így értettem.

ÖZVEGY Tudom, hogyan értette. Az eszem még nem ment el.

ELVTÁRSNŐ Hát persze, hogy nem.

ÖZVEGY *(nézők felé kezd beszélni, mintha kilépne a jelenetből)*
Azon gondolkodom, hogy mindez nem is valódi – maguk is gondoltak már erre? Ez a szoba, a fények, ennek a nőnek a haja. Én évtizedekkel ezelőtt elvesztettem a kapcsolatomat a valósággal. Bármerre járok, a hivatalban, a piacon, az orvosnál vagy a postán, újra és újra elbizonytalanodom, hogy valós emberekkel beszélek-e. Honnan tudjam, hogy ez a nő itt mellettem valóban létezik? Mondja, maga nem egy színésznő?

ELVTÁRSNŐ Be kell vallanom, háromszor felvételiztem a Főiskolára, de nem sikerült. Akkor rájöttem, hogy nem nekem való a színészi pálya.

ÖZVEGY Van, akinek megy az diploma nélkül is.

ELVTÁRSNŐ Dehogy! A művész úr, a Major elvtárs tanácsolt el – ha látta volna a III. Richárdban – huhú!

(kis szünet, pózba áll, megidézi)

Nem, ne habozz: én öltem meg Henrik királyt;

De a te bájad volt, mi ingerelt.

Nem, tedd: megöltem ifjú Eduárdot;

De égi arczod volt, mi arra birt.¹

ÖZVEGY Kicsit sem szégyelli magát?

ELVTÁRSNŐ Mi miatt kellene?

ÖZVEGY Azok miatt, akiknek dolgozik.

ELVTÁRSNŐ Elvtársnő, a múltat felednünk kell! Egy dolog számít: az ön férje elvtársunk volt, aki felesküdt az eszmére. Mint mi mindannyian, mint ahogy maga is. Éppen ezért azt javaslom, hogy örüljön a pozitív fejleményeknek, és a múltat kommunistához méltó fegyelmezettséggel temesse el magában! (*kimegy*)

ÖZVEGY (*a nézőknek*) 1956. Nem sokkal a forradalom után az oroszok elvitték a családjainkat, férfiakat, nőket és gyerekeket két évre Romániába, ahol egy mesebeli kastélyban raboskodtunk. Félálomban sokszor még mindig azt hiszem, ott vagyok. Sokszor, amikor kimegyek az utcára, ugyanazt a szorongást érzem, mint ott, a folyosókon sétálgatva. Az a kényszerképzetem, hogy ezek a falak itt csak festett kulisszák. Hogy mindez valami grandiózus díszlet, amit a pártvezetés nekünk építtetett. Mi a mai napig be vagyunk zárva a román titkosszolgálat álcázott őrei közé, akik egyik pillanatban pincér és házvezetőnő jelmezben, mosolyogva

¹ Shakespeare: *III. Richárd*, 1. felvonás, II. szín (Szigligeti Ede fordítása)

szolgálnak ki, a másikban pedig ellentmondást nem tűrően házkutatást tartanak. Valaki valami rendszerhiba következtében itt felejtett minket, és mi fel-alá sétálgatunk tétlenül a bársonnyal borított falú folyosókon.

Bejön balról a Fiú, az Özvegy mellé áll. Jobbról a Dokumentumfilmesnő érkezik, aki fotót készít az Özvegyről és a Fiúról.

Harmadik jelenet.

Kórház.

A Szerető öltözködik.

FIÚ Nem találtam semmilyen kóros eltérést. Minden a korának megfelelő.

SZERETŐ Hát igen, az én koromban egyre gyakoribbak már az efféle problémák.

FIÚ Maga majd kicsattan az egészségtől.

SZERETŐ Ha nem lenne köztünk ekkora korkülönbség, azt hinném, most udvarol nekem. Megkérhetem? *(Fiú segít neki felhúzni a cipzárt a ruhája hátulján)*

FIÚ Kérem, ha továbbra is fennáll a panasz, feltétlenül jöjjön vissza.

SZERETŐ A vizontlátásnak örülnék, csak jó lenne, ha nem járna együtt a betegséggel.

FIÚ Ha gondolja, a biztonság kedvéért csinálhatunk egy ultrahangot.

SZERETŐ Maga belém akar nézni – amúgy is sokat gondolok manapság arra, hogy milyen lennék felboncolva.

FIÚ Még az egyetem alatt voltam boncoláson.

SZERETŐ Mostanában foglalkoztat, hogy mi történik olyankor a testünkkel. És kivégzésen volt már?

FIÚ Azt sikerült elkerülnöm.

- SZERETŐ Én egyszer láttam egy hóhért. Érdekes volt, nem volt benne semmi különös.
- FIÚ Én mindig vonzódtam a puskákhoz és a gépfegyverekhez. Nem tudom, ezt most miért mondtam el, de valahogy a témához kapcsolódónak éreztem.
- SZERETŐ Kapcsolódik.
- FIÚ Látja, én is csak össze-vissza beszélek.
- SZERETŐ A mamája biztosan nagyon büszke magára.
- FIÚ Ismeri az édesanyámat?
(szünet)
Bocsánat, akkor félreértettem.
- SZERETŐ Kicsit elkalandoztam.
- FIÚ Igen, ott tartottunk hogy –
- SZERETŐ Hogy magának milyen szép szemei vannak, erre gondoltam épp.
- FIÚ Köszönöm.
- SZERETŐ Nagyon jól ismerem ezeket a szemeket. Tiszta a tekintete, mondták már magának?
- FIÚ Nem tudom.
- SZERETŐ Tudok arról, hogy hamarosan megkezdődik a sírok feltárása.
- FIÚ Igen. Édesanyám régóta küzd ezért.
- SZERETŐ Nem csak ő küzdött – én is!
- FIÚ Önnek is van érintett hozzátartozója?

- SZERETŐ Bizony, hogy van: a maga édesapja.
- FIÚ Nem pontosan értem. Ön –
- SZERETŐ Én voltam az apja felesége a halálakor, és én vagyok az ő hivatalos özvegye is.
- FIÚ De hisz – az az édesanyám!
- SZERETŐ Még a romániai fogság előtt – az apja már akkor is hozzám tartozott, mielőtt odavitték magukat. És akkor is, amikor letartóztatták és hazahozták szegényt. Én mentem beszélőre, én vittem be neki mindent a börtönbe. Amíg maguk abban a román kastélyban voltak, ő embertelen körülmények között sorvadt el a koszos kis cellájában. És csakis én álltam mellette. Én nem várom el senkitől, hogy meglátogasson, azt se, hogy az utcán köszönjön, de a tények ismeretét elvárom. Az igazság kimondását elvárom.
- FIÚ Magának kezelésre lenne szüksége. Az agyával valami nem stimmel.
- (szünet)
- SZERETŐ Ne haragudjon. Nem akartam így lerohanni. Mindezt nem velem kéne megbeszélnie. *(elővesz egy fényképet)* Ezt a fotót még apád készítette rólad – megőriztem. A börtönben nála volt. Valószínűleg nem is emlékszel rám, pedig sokszor találkoztunk. Te akkor még nagyon kicsi voltál. Egyszer egy hajókirándulásra is elmentünk együtt. Vettem neked főtt kukoricát! Nem emlékszel?
- (szünet)
- Emlékszel, ugye?

FIÚ Megkérném, hogy hagyja el a rendelőt.

SZERETŐ Értem.

(a fotó hátoldalára ráír valamit, otthagyja)

Számos dologgal tudom bizonyítani az állításomat. Ezen a számon elér, ha érdekli. Örölnék, ha látnám még. Nekem nem maradt más, csak az apja emléke. *(kimegy)*

FIÚ *(nézi a fotót)*

Negyedik jelenet.

Temető.

- FIÚ Maga megint itt van?
- SÍRÁSÓ Követtem.
- FIÚ Mit akar tőlem?
- SÍRÁSÓ A halottakkal jó beszélgetni, de nem árt néha kicsit az élőkkel is.
- FIÚ Azt hittem, talán az apámról –
- SÍRÁSÓ Én akkor még nem dolgoztam itt, de beszélnek mindenfélét.
- FIÚ Mit beszélnek?
- SÍRÁSÓ Állítólag még a hatvanas évek elején – egy éjszaka megjelent pár belügyes a temetőben. Drótokkal összekötözött, oszló hullákkal jöttek – messziről érezni lehetett a rothadás átható szagát. A sírásók féltek a tetemektől. A parancsnok, amikor ezt észrevette, megragadta az egyiket, belenyomta az arcát a legöregebb hulla ágyékába, és azt kiabálta, hogy „szagold meg a faszát, ebből nem lesz több ellenforradalmár”. A gondnok mesélte, de nagy titokban.
- FIÚ Arról nem tudni, hogy hova temették őket?
- SÍRÁSÓ Beszélnek mindenfélét.
- FIÚ Mit beszélnek?

- SÍRÁSÓ Állítólag van valami titkos dosszié, abban őrzik a sírok koordinátáit. De még senki sem látta, csak mesélték.
- FIÚ A gondnok nem látta a pontos helyet?
- SÍRÁSÓ Előfordulhat, hogy látta.
- FIÚ Ennyi elég lesz?
- SÍRÁSÓ Ó, nem kell nekem pénz.
- FIÚ Akkor mit akar?
- SÍRÁSÓ Én nem olyanfajta vagyok, aki pénzt kér.
- FIÚ Megmutatja a sírok helyét?
- SÍRÁSÓ Biztosan a sírok helye érdekli?
- FIÚ Miről beszél?
- SÍRÁSÓ Elárulta magát. A szemei elárulták.
- FIÚ Megkeresem az anyámat!
- SÍRÁSÓ Szalad a mamához? És ha mégis megmutatnám, hol vannak a sírok?
- (Lehúzza a nadrágján a cipzárt)*
- És azzal együtt megmutatnék mást is.
- FIÚ Már nem érdekel.
- SÍRÁSÓ Az apja sírja nem ér meg egy jó kúrát?
- FIÚ Ha nem hagyod abba, te bűdös buzi, széjjelverem a pofádat! *(elindul, de aztán megáll)*
- SÍRÁSÓ Az én apám is eltűnt. Anyám azt mondta, börtönben van, én meg minden héten írtam neki levelet. Évekkel később találtam meg a leveleket eldugva, anyám fel se adta. Az

egyiket mindig magamnál hordom. „Drága, kedves Apukám! Képzeld, őrsvezető vagyok. Amióta én vagyok a Mackó őrs vezetője, azóta a mackók a legjobbak. Az osztályban én vagyok a harmadik legjobb tanuló, csak három négyesem van. Nagyon várlak, gyere haza! Karácsonykor már itt leszel? Szerető fiad.” Sose került elő, nem is volt börtönben. Szerintem disszidált, de anyám nem beszél erről. Legalább a kezemet megfoghatná: úgy vágyom egy kis érintésre.

FIÚ *(megfogja a sírásó kezét)*

Kicsit később, a temetőben máshol.

FIÚ Valaki azt mondta, hogy itt van eltemetve.

ÖZVEGY Köszönöm, hogy elkísértél.

FIÚ A virágot nem teszed le?

ÖZVEGY Várjuk ki a sírok feltárását.

FIÚ Anya képzeld, néhány napja a kórházban az egyik betegem azt mondta, hogy ismerte apát. Adott egy fotót is, amin én vagyok. *(odaadja az Özvegynek a fotót)*

ÖZVEGY *(nézi, szünet)*

Igen. Apád szeretett fotózni.

FIÚ Igen?

ÖZVEGY Igen. Azt hittem, a rólad készült fotói elvesztek.

FIÚ Nem tudom, hogyan került hozzá. Nem pontosan értettem, honnan ismerte apát. Te felismered, hogy hol készült?

- ÖZVEGY Hogyne ismerném fel? Ez a román kastély, ahol fogva tartottak minket.
- FIÚ Igen? Nekem valahogy nem volt ismerős.
- ÖZVEGY Persze, még kicsi voltál.
- FIÚ Azok az évek valahogy teljesen kitörlődtek. Vissza kéne mennünk valamikor abba a kastélyba!
- ÖZVEGY Nem hiszem, hogy ez lehetséges.
- FIÚ Szeretném látni. Tudni, milyen volt ott.
- ÖZVEGY Igazából én is alig emlékszem.
- FIÚ De a képen is egyből felismerted. Egyszer azt mondtad, hogy apával az ott töltött idő volt a legboldogabb.
- ÖZVEGY Ezt mondtam?
- FIÚ Nem így volt?
- ÖZVEGY Apád a Pártnak élt. Akkoriban azt mondogattuk, hogy a kommunistafeleség olyan özvegy, akinek nem halt meg a férje – ez is hamar megdőlt. Romániában kicsit többet tudtunk együtt lenni, igen, még ha az rabság is volt.
- FIÚ Mit csináltál, amikor elvitték?
- ÖZVEGY Milyen kérdés ez!
- FIÚ Én csak beszélgetni szeretnék.
- ÖZVEGY Hát hogy reagál az ember ilyenkor? Sírtam, ennyi.
- FIÚ Apa küldött levelet a börtönből?
- ÖZVEGY Igen.
- FIÚ És mit írt benne?

- ÖZVEGY Ilyenekről én nem tudok beszélni.
- FIÚ Miért?
- ÖZVEGY Nem akarok visszaemlékezni arra az időre.
- FIÚ Én csak szeretném tudni, mi történt veletek akkoriban.
- ÖZVEGY Lassan hatvanéves leszek, beszéljek arról, hogy harminc éve mi történt?
- FIÚ Talán neked is jót tenne, ha beszélnél róla.
- ÖZVEGY Azért nem értem, mert ez az egész eddig nem volt olyan fontos neked.
- FIÚ Nem beszéltünk róla.
- ÖZVEGY Egészen eddig nem érdekelt, hogy mi történt a múltban, ki volt az apád – ez az igazság! Sose kérdeztél semmit. Nem érdekelt.
- FIÚ Igazad van, apa számomra eddig –
- ÖZVEGY Most, hogy hirtelen mindenki róla beszél, téged is elkezdett érdekelni.
- FIÚ Anya, emlékszel az egyetemi felvételimre? Ezt neked nem mertem elmondani, de amikor önéletrajzot kellett írnom, az osztályfőnököm azt mondta, hogy ne írjam bele apát, és ő majd falaz nekem. Rettegtem, hogy le fogok bukni, hetekig izgultam, aztán a felvételi után annyira megkönnyebbültem, hogy bele se gondoltam, hogy én – hogy én kiretusáltam apát az életemből.
- ÖZVEGY Senki sem várta el tőled, hogy feláldozd magad.
- FIÚ Megtagadtam őt. Olyan ez, mintha megöltem volna.

- ÖZVEGY Butaság. Élted a saját életedet.
- FIÚ Sose meséltél róla. Apának volt másik szerelme is?
- ÖZVEGY Ez érdekel.
- FIÚ Igen. Ez.
- ÖZVEGY Ha annyira akarsz tudni, igen, volt. Fiatalkori nagy szerelem, igen, gyerekkori szerelem. Annának hívták. Anna, aki mindig az elérhetetlent játszotta, aztán Párizsba költözött, és – ennyi. Anna. Már évekkel ezelőtt meghalt. Én sose találkoztam vele.
- FIÚ Értem. Anna, a gyerekkori szerelem. És másról nem tudsz, anya? A házasságok alatt nem volt senki? Mielőtt apát kivégezték?
- ÖZVEGY Annyira fontos ez?
- FIÚ Nem fontos.

Lemegy róluk a fény.

Egy másik helyszínen megjelenik a Szerető.

- SZERETŐ Valamit nem mondtam el neked. Még évekkel ezelőtt, amikor Párizsban jártam, nem bírtam magammal, és felkerestem Annát. Azóta nem meséltem el neked, mert úgy éreztem, kiábrándítana. Anna súlyos beteg volt, nem sokkal előtte jött ki a kórházból. Én így is szépnek találtam – még ha a vetélytársam is volt, bevallom, szépnek láttam. Nem volt barátságos, de barátságtalan sem. Azt hiszem, nem érdekelt. Mintha már alig emlékezett volna rád. Nem olyanak tűnt, mint amilyen

te voltál, hogy egy életem át hordoz minden sebet és érintést a lelkemben. A városban sétálva csak arra tudtam gondolni, hogy te akartad megmutatni nekem Párizst, de erre végül nem került sor. Talán jobb, hogy nem tértél oda vissza, és nem találkoztál többé Annával sem – ilyenekre gondolok, még ennyi év után is. Hát mondd, hogy nem vagyok őrült!

Ennyit Annáról. Meghalt, eltűnt, ő a múlt. Amikor bejártam hozzád a börtönbe, néha elszomorodtam, amikor láttam, hogy újabb és újabb nők maradoztak el a börtönfeleségek sorából – a szeretet határai, erre gondoltam akkor –, és amikor megjelent az újságban a kivégzés híre – hogy az ítéletet már végre is hajtották –, akkor én – emlékszem, nagyon szép idő volt, sütött a nap, és a Gellért Fürdő melletti utcán lépett oda hozzám valaki az újsággal. Én egy darabig csak sírtam – ott, az utcán állva –, de aztán megláttam, hogy az emberek – hogy ők boldogok. A strandon voltak, és boldogok voltak. Senkit sem érdekelt –

De nem volt hiábavaló az áldozatod. Hamarosan feltámadsz és ismét köztünk leszel. Én pedig várom a napot, hogy a gyilkosaidat lámpavasra húzva láthassam – te fogod elhozni számukra az Utolsó ítéletet.

Ötödik jelenet.**Templom.**

- PAP Gyónni jött?
- ÖZVEGY Miből gondolja ezt, atyám?
- PAP Megérezem én az embereken.
- ÖZVEGY Inkább csak a festményeket nézném.
- PAP Nagyon örülök, ha tetszenek önnek. A templomunkban nincsenek híres képek, én mégis nagyon különlegesnek tartom mindegyiket. Nem egyetlen festő művei, mind másé, de a legtöbbször ismerjük a keletkezéstörténetét. A Miasszonyunkról készült festmény, amit néz, egy tizennyolcadik századi mester keze munkája. Állítólag az anyjáról mintázta a Szüzet.
- ÖZVEGY Nem állhatott közel hozzá. Az arcán nem látszik semmilyen őszinte érzelem.
- PAP Akkoriban a művészek másra törekedtek: a drámai, teátrális hatás fontosabb volt nekik.
- ÖZVEGY Ezek a festett, kibuggyanó könnyek – gyerekkoromban anyámtól kaptam egy imádságos könyvet, abban voltak ilyen képek. Kislányként mindig kiszíneztem a könnyeket.
- PAP Ezek szimbólumok – nem úgy kell nézni, mint a valóságot.
- ÖZVEGY Nekem mégis az jut rólok eszembe: mintha odahamisítottak volna valamit, ami ott sincs.

- PAP A Szűz arca kapcsán nem illő gondolatok ezek.
- ÖZVEGY Maga szerint a gondolattal tényleg lehet vétkezni?
- PAP Ismeri a liturgiát –
- ÖZVEGY És maga szerint a gondolattal ölni is lehet?
- PAP Mi nyomja a szívét? Biztos, hogy nem szeretné elmondani?
- ÖZVEGY Nem tudom. De ahogy nézem ezt a festményt, egyre ismerősebbnek tűnik. Mintha láttam volna már valahol.
- PAP Egy régi hívő barátunktól kaptuk, aki sajnos már évekkel ezelőtt eltávozott közülünk. Az ő adománya volt.
- ÖZVEGY Ki volt ő?
- PAP A Pártnak dolgozott, de titokban sokat tett azért, hogy a közösségünk békében működhessen. Egy időben börtönben volt, és kis híján kivégezték, később viszont a felső vezetésben dolgozott.
- ÖZVEGY Én már láttam ezt a festményt. Ismertem azt a férfit.
- PAP Nagyon sokat köszönhetünk neki.
- ÖZVEGY Igen. Én is rendkívül hálás vagyok annak az embernek.
- PAP Most épp pénzt gyűjtünk rá, hogy a templomkertben szobrot állítsunk neki. Hogy az emléke fennmaradhasson.
- ÖZVEGY Atyám, ha mégis gyónnék, bármit is mondok, önt köti a titoktartás, ugye?
- PAP Igen.
- ÖZVEGY Szeretném akkor egy bűnömet meggyónni.

- PAP Hallgatlak!
- ÖZVEGY A férjem cellatársa volt a nagylelkű adományozó.
- CELLATÁRS *(a Papot játszó színész leveszi a reverendát, alatta ötvenes évekbeli öltöny)* Szervusz.
- ÖZVEGY Akkor találkoztam vele, amikor hazatértem Romániából, a férjem halála után. Van annak már harminc éve. Ő akkor már szabadlábon volt. *(a Cellatárshoz)* És hogy végezték ki?
- CELLATÁRS A hóhért Bogárnak hívták – legalábbis mi így ismertük. De ő nem vállalta az akasztásukat – azt gondolta, hogy később kellemetlenségei lehetnek belőle. Végül egy fegyőr csinálta, pár ügyetlen segéddel. Büszkélkedett nekünk utána, rátette mindenki halántékára a kezét, hogy ezzel a kézzel –
- ÖZVEGY Ügyetlen, az mit jelent?
- CELLATÁRS A hóhérság is mesterség. Hogy valakit úgy végezzenek ki, hogy keveset szenvedjen, ahhoz érteni kell a szakmát. Ha valaki életében először akaszt, nyilván nem tud úgy, mint aki már két-háromszázat végigcsinált. Hiszen el kell törni a csigolyáját, amikor megfeszül –
- ÖZVEGY Értem.
- CELLATÁRS Tudom, hogy érdekel minden, de ezért mondtam, hogy nem akarlak ezekkel szomorítani.
- ÖZVEGY Jó, ha tudom. És köszönöm, hogy eljöttél hozzám.
- CELLATÁRS Láttalak már sokszor, de te nem hiszem, hogy emlékszel rám.

- ÖZVEGY A férjem mesélt rólad.
- CELLATÁRS Nem tudom, mit mondhatnék. Őszinte részvétem.
- ÖZVEGY Köszönöm.
- CELLATÁRS Nagyon sajnálom –
- ÖZVEGY Én nem akarom sajnálni magamat.
- CELLATÁRS A fiatok jól van?
- ÖZVEGY Ő még kicsi. Keveset fogott fel az egészből.
- CELLATÁRS Nehéz lehet így, hogy róla is gondoskodnod kell.
- ÖZVEGY Ha ő nem lenne, most nem beszélgetnénk egymással. Hogy találtál meg minket?
- CELLATÁRS A Párton keresztül tudtam meg, hogy kitettek titeket a házból.
- ÖZVEGY A Párt továbbra is próbál nekem munkát találni?
- CELLATÁRS Mindenkinek talál munkát.
- ÖZVEGY Csak mi van akkor, ha senki nem akar olyannal dolgozni, akinek az a neve, mint nekem?
- CELLATÁRS Mondd, miben segítek!
- ÖZVEGY *(a nézők felé kezd el beszélni, kilépve a jelenetből, belépve a gyónásba)* Atyám, ahogy mesélem ezt, folyton arra gondolok, hogy hogyan hihettem én ezeknek az embereknek? Hogyan hihettem el az életem folyamán annyi hazugságot? A pártkongresszusokat és a koncepciós pereket, a férfiígéreteket és az őszinte, melegszívű tekinteteket. Ahogy felidézem ezt a pillanatot, ennek a férfinak a tekintetét, olyan szeretetet,

olyan – hitelességet érzek. *(vissza a jelenetbe, a Cellatársnak)* Azt hiszem, most már csak az idegenek jóindulatában bízhatok.

CELLATÁRS Én nem tartalak téged idegennek. A férjed rengeteget mesélt rólad.

ÖZVEGY Igen?

CELLATÁRS Mióta kiszabadultam, a Párt visszavett a tagjai közé. Sokak számára ez nehezen elfogadható, de én pont emiatt tudok most segíteni neked. Sokáig tépelődtem, hogy mi a helyes út. A férjeddal is sokat beszélgettünk erről a börtönben.

ÖZVEGY El tudom képzelni.

CELLATÁRS A halála előtt rám hagyta a fényképezőgépét. Megtanultam kezelni, azóta sokat használom. Szeretnéd látni pár munkámat?

ÖZVEGY Szívesen megnézem őket.

CELLATÁRS *(kirakja a képeket)* Ezeket az ő gépével csináltam. Néha arra gondolok, mintha az ő szemén keresztül készültek volna. Mit gondolsz róluk?

(fekete-fehér képek kivetítve: meztelen nők, nagyon gyors váltásban, nincs idő elidőzni rajtuk)

Zavarba hoz mindez?

ÖZVEGY Nem tudom, mi a célja.

CELLATÁRS Az őszinteség – az zavarba hozza az embereket. Kevesen tudják rólam, de én mélyen hívő ember vagyok. Miközben rengeteg démonnal küzdök én is.

Démonokkal, amik megkísértenek. Téged is megkísértenek néha démonok?

ÖZVEGY Milyen démonok?

CELLATÁRS A test démonai. A test démonai speciálisak. Rövid időre enyhülést engednek, ha nem állunk ellen nekik. A nők is küzdenek efféle démonokkal, tudom.

ÖZVEGY Igen, küzdenek.

CELLATÁRS És vágysz néha az enyhülésre?

ÖZVEGY Ne haragudj, de ezt most nem értem. *(nézők felé, gyónás)* Nincs nálam rosszabb színész, de ez őt egyáltalán nem zavarta: a látható, kiprovokált tettetés egyeseket nagyon felizgat.

CELLATÁRS Én sokszor választom az enyhülést, egymagamban is. Te is szoktál ilyesmit csinálni? Tudom, hogy a nők is szoktak néha.

ÖZVEGY Kérlek, ne járasd a bolondját velem! Mit szeretnél tőlem?

CELLATÁRS A férjed iránti gyász miatt elzárkóztál mindenkitől. Megértem, de ezzel csak ártasz magadnak. Én segíthetek nektek. Mindenben.

ÖZVEGY *(nézők felé, gyónás)* Mire legyen nekem tartásom? Ezen gondolkodtam, atyám, akkoriban nagyon sokat. Mi az értéke ennek a testnek? A holtak világában élek: mit finnyáskodjak? *(Cellatársnak)* Tegyéél fel egy kis zenét!

Elindul a zenei alap, Cellatárs úgy áll, mint Osztapenko szobra, Özvegy mikrofonba énekel, közben a Dokumentumfilmese előhívja a filmet, amit korábban róla és a Fiúról készített, az előhívás folyamata kivetítve.

ÖZVEGY Tudom, hogy tudod, elmúlik
 egy kicsit rossz most, de elmúlik
 meg a mindig más is elmúlik
 és a nagyon rossz is elmúlik
 meg a nagyon jó is elmúlik
 meggyógyít, elmúlik,
 meggyógyít, elmúlik
 egyszer szörnyen, egyszer jól
 és ez így, ez így van jól
 olyan jó ez a szenvedés
 olyan felemelő az egész
 olyan szörnyen érzem magam
 olyan szörnyen, szörnyen jól
 elmúlik, meggyógyít, elmúlik
 elmúlik, meggyógyít, elmúlik.²

A Cellatársat játszó színész a dal alatt visszaveszi a reverendát, ismét a Pap áll az Özvegy mellett.

ÖZVEGY Atyám, ahogy nézem ezt a festményt, őszintén mondom,
 hogy egyre jobbnak találom. Feloldoz, atyám?

² Balaton/Európa Kiadó: *Elmúlik*, <https://www.youtube.com/watch?v=RhljpnY5hio>

- PAP Feloldozni csak akkor tudlak, ha megbántad a tettetted.
- ÖZVEGY Nem tudom. Min változtatna, ha megbánnám?
- PAP Csak a megbánást követheti a feloldozás.
- ÖZVEGY Atyám, még mindig ugyanaz a véleménye a férfiről, akiről meséltem?
- PAP Ha jól értem, magának is elég sokat segített.
- ÖZVEGY Egy jótét lélek, erről van szó tehát.
- PAP Miért vele van még mindig elfoglalva?
- ÖZVEGY Akkor nem akarja újragondolni azt a szoborállítást?
- PAP Azon nincs mit újragondolni. Hívő embert nem olyan könnyű eltéríteni a céljától. (*kimegy*)

Hatodik jelenet.**Cukrászda.**

Az Özvegy és a Történéshő egymással szemben ülnek.

TÖR.NŐ Köszönöm, hogy időt szántál rám. Fontos nekem, hogy tudunk beszélgetni.

ÖZVEGY Nagyon szívesen.

TÖR.NŐ Örülök, hogy a párt végre elrendelte a sírok feltárását. Fontos lépés ez – az egész ország számára. Ugye tudod, hogy akkoriban rengeteg nő élte át azt, amit te?

ÖZVEGY Beszéltél más özvegyekkel is?

TÖR.NŐ Igazából én vagyok az elnöke a Mártírozvegyek Szövetségének. Ez nekem történészként is nagyon fontos – hallgatni ezeket a történeteket. Azért hoztuk létre ezt a szervezetet több érintett barátnőmmel együtt, hogy ezzel egy kicsit – erősítsük egymást. Ebben a küzdelemben a férjeink kihantolásáért. És természetesen a hivatalos, méltó újratemetésükért. Megtisztelnél minket, ha belépnél.

ÖZVEGY Hát köszönöm ezt a kedves invitálást.

TÖR.NŐ Bevallom, olyan régen beszéltünk, hogy kicsit féltem, hogy már nem is emlékszel rám. De az én életemnek fontos szereplője voltál, ugye tudod? Jesszus, hány év telt el azóta! Most kezdjük el számolni?

ÖZVEGY Nem szükséges.

- TÖR.NŐ Van az már – több mint harminc éve! De én sokat gondoltam rád.
- ÖZVEGY Azóta nem futottunk össze?
- TÖR.NŐ Ebben a nagy városban! Szóval én emlékszem mindenre.
- ÖZVEGY Én viszont semmire.
- TÖR.NŐ Tudom – nagyon régen volt.
- ÖZVEGY Félreérvés: én nem emlékszem, hogy honnan ismerjük egymást.
- TÖR.NŐ Egy időben jó barátnők voltunk.
- ÖZVEGY Mikor?
- TÖR.NŐ Még a gimnáziumban.
- ÖZVEGY Esküszöm, még csak nem is ismerős az arcod.
- TÖR.NŐ Az előbb azt hittem –
- ÖZVEGY Én bárkivel szívesen beszélgetek. Még el se mondtad, hogy tulajdonképpen mivel járna mindez.
- TÖR.NŐ Senki nem kényszerítene rád semmit. A szervezetünk egyébként nem csak a kegyeleti jog érvényesítéséért küzd, hanem teljes rehabilitációt is követelünk. A bűnösök elszámoltatását.
- ÖZVEGY Engem ez nem érdekel.
- TÖR.NŐ Biztosan gondoltál már rá, hogy a férjed gyilkosainak a szemébe néznél.
- ÖZVEGY Én pont úgy látom, hogy nincsenek arcok. Ahhoz, hogy a szemükbe nézzek, kéne, hogy legyen arcuk, nem?

- TÖR.NŐ Meg fogjuk találni az arcokat.
- ÖZVEGY Én csak szeretném tisztességgel eltemetni.
- TÖR.NŐ Amit most mondtál, az a legfontosabb! Éppen ezért egy nagyszabású, történelmi léptékű újratemetést rendezünk, és a te férjedet is ennek keretében kell végső nyugalomra helyezni.
- ÖZVEGY Nem szeretem az ilyen nyilvános eseményeket. Nem szeretek szerepelni.
- TÖR.NŐ Egy közös nemzeti emlékhelyet hozunk létre.
- ÖZVEGY Én mégis inkább külön sírba temetném el.
- TÖR.NŐ Az embereknek sokat jelentene –
- ÖZVEGY Oda is letehetnek majd egy gyertyát vagy egy szál virágot.
- TÖR.NŐ Az olyan lenne, mintha politikailag elhatárolódnál tőlünk – biztosan nem akarnál ilyen üzenetet közvetíteni.
- ÖZVEGY Valahogy szívesebben ápolnám és takarítanám én a férjem sírját, tudod? Minden vasárnap öntözném a virágokat, túrnám a földet. Majd én eldöntöm, hogy milyen sírkő és milyen virágok lesznek ott.
- TÖR.NŐ Hogyan fogalmazzak? Az emberek szemében te egy egész nemzet özvegye vagy. Muszáj kiállnod a nyilvánosság elé!
- ÖZVEGY És te?
- TÖR.NŐ Mi van velem?
- ÖZVEGY Te majd kiállsz helyettem is.

- TÖR.NŐ Szívem, én nem állhatok ki helyetted.
- ÖZVEGY Miért? A te férjed nem halott?
- TÖR.NŐ Nem, ő él. A szervezetnek nem csak özvegyek lehetnek a tagjai, bárki csatlakozhat, aki támogatja az ügyünket.
- ÖZVEGY Akkor ez a szervezet nyitott mindenki számára.
- TÖR.NŐ Tudod te, hogy rajtad mennyi minden múlik? Hogy ez mekkora felelősség? Azt kell hogy mondjam, ez már-már kötelességed. Nem nekem – a magyar embereknek tartozol ezzel.
- ÖZVEGY Szerintem inkább te tartozol nekem.
- TÖR.NŐ Nem értem.
- ÖZVEGY Ötszáz forinttal – és akkor nem számoltam fel kamatot.
- TÖR.NŐ Pardon?
- ÖZVEGY Amit kölcsönadtam, pár hónappal a forradalom előtt. Nem emlékszel?
- TÖR.NŐ Az előbb azt mondtad, hogy semmire nem emlékszel. Mi ez az egész?
- ÖZVEGY Úgy gondoltam, mindenkinek jobb, ha nem emlékszem.
- TÖR.NŐ Én soha nem fogadtam el kölcsönt senkitől.
- ÖZVEGY Akkor erre másképpen emlékszünk. Mint gondolom arra is, hogy miért szakadt meg a kapcsolatunk.
- TÖR.NŐ Mi ez a színjáték?
- ÖZVEGY Hát én is ezt kérdezem! Nehéz úgy életben tartani egy kapcsolatot, hogy minden alkalommal, amikor meglátsz, átmész az út túloldalára – vagy te nem így gondolod?

- TÖR.NŐ Ilyen soha nem történt. Nem találkoztunk azóta!
- ÖZVEGY Mióta? Mióta a férjemet kivégezték. Nem furcsa ez így is, úgy is?
- TÖR.NŐ Sajnálom, hogy ilyen indulatok élnek benned irántam. Azt kell mondjam, tragikus, hogy a személyes sérelmeid miatt akadályozod egy fontos történelmi fordulópont megvalósulását.
- ÖZVEGY Az is lehet, hogy én egy külön emlékművet állíttatok a férjemnek. Két nemzeti emlékhely, ellentétes elképzelések mentén. És ennek örömeire egy saját, nem kevésbé nagyszabású újratemetést rendezek.

Vetítés.

Részletek a Dokumentumfilmese nő felvételeiből, amelyeket az Özvegyről forgatott. Közben különböző nőket hallunk, akik nyilatkoznak róla.

NŐI HANG Annak idején, amikor a férje bekerült a pártvezetésbe, őt berakták ennek az országos nőszervezetnek a főtitkári pozíciójába – hát mit ne mondjak, sem a képesítésénél, sem a tudásánál fogva nem volt alkalmas egy ilyen feladatkör betöltésére.

NŐI HANG Egyesek úgy emlékeznek rá, mint egy nagyon magas, tekintélyt parancsoló, királynői tartással rendelkező asszonyra. Na hát nekem ez sose jutott volna eszembe. Magas volt, igen, de inkább úgy, mint valami germán óriásasszony, mindenfajta finomság nélkül.

NŐI HANG Nekünk nagyon sokat segített. Ő olyan személyiség volt, hogy nem tudott könnyen barátságokat kötni, nehezen is oldódott fel társaságban, és akkor így próbálkozott – odaadta a gyereke pólyáját, amikor a fiam született, intézett orvost, amikor az anyósom megbetegedett, ilyenek.

NŐI HANG Csinos volt. És okos. Megvolt az érzéke a politikához. A nőszervezet élén is teret engedett az egészen progresszív gondolatoknak. Sajnos ezt az akkori közeg nem hagyta kibontakozni.

Amíg a Dokumentumfilmese nő beszél, a háttérben továbbra is látjuk a felvételeket, hang nélkül.

D.FILMESNŐ Húsz éve minden filmemet betiltják. Ellopom a tekercseket, megmutatom a barátaimnak, kritikusoknak – ha akarják, írnak róla, szamizdatban – rajonghatnak, szerethetnek – de ezek a filmek mind eltűnnek. A bennük lévő emlékekkel együtt. Talán meg kéne semmisítenem azt is, ami megmaradt belőlük?

Mindig azt mondom, hogy a dokumentumfilmjeimmel a valóságot kutatom – de micsoda közhely ez, nem? Láthatok én bármit is? Fogalmam sincs, mi a valóság. Fokozatosan elveszítem a kapcsolatomat vele.

Filmezni annyi, mint jelentőséget adni valaminek. Mégis, alanyaim sokszor megsértődnek rám. Azt mondják, hogy a kameralencsém előnytelen képet mutat róluk. A filmre vett kép megváltoztatja a valóságot, azt amit ők belülről annak élnek meg. Az emléket, amit önmagukról őriznek. Ki van ezen a felvételen? Mit árul el az arca? Mit látok én? Bárhogy összevágatom. Erőszakot követhetek el rajta. Magamat látom egyedül.

Az emberi tekintet megrontja a képeket. Legszívesebben csak nézném, mindenfajta értelmezés nélkül: nézném, és nem látnám őket. Legszívesebben ráégetném minden kocka legközepére: ezt a filmet politikai célokra soha senki nem használhatja fel.

Hetedik jelenet.

Temető.

Elindult a sírok feltárása: az Orvosszakértő és a Rezidens eltávolítja a földrétegeket, kiemelik a csontokat, az Operatőr kamerázza a munkájukat. Az előtérben a Történéssző és a Szerető beszélgetnek.

TÖR.NŐ Nem tudom, nekem is úgy mesélte valaki. A gond az, ha egyvalaki elhatárolódik, akkor az egész emlékmű létjogosultsága kérdőjeleződik meg.

SZERETŐ Nem értem, hogy miért ne akarná.

TÖR.NŐ Nem érted? Talán a háttérben olyan kapcsolatai vannak, amik miatt mindez kompromittáló lenne rá nézve.

SZERETŐ Kapcsolatai?

TÖR.NŐ Csak gondolj arra, hogy a fiát felvették az egyetemre.

SZERETŐ Szerinted nem jön el ma?

TÖR.NŐ Mindig ezt csinálta. Az ellenzék évek óta próbálja megszólítani. Semmit alá nem írt, egy eseményre nem jött el. Ha ma sem jön el, legalább mindenki számára egyértelművé válik, hogy ki az, aki valóban gyászolja ezt a férfit.

SZERETŐ Én most csak a mozgalmunk képviselőjeként vagyok itt.

TÖR.NŐ Az újratemetésen neked a tribünön kell állnod, a koporsó mellett. *(az Operatőr odalép hozzájuk, kamerázza őket, ez megváltoztatja a beszélgetés hangulatát)* A könyv, amiről múltkor meséltél – amit írsz – a szerelmedről –

SZERETŐ Mi van vele?

TÖR.NŐ Fontos, hogy megírod.

SZERETŐ Még dolgozom rajta.

TÖR.NŐ Annyi kézirat elveszett már.

SZERETŐ Leírva valahogy olyan banális minden.

TÖR.NŐ A mondataid történelmi dokumentumok, szívem.

SZERETŐ Éppen ettől félek.

TÖR.NŐ Félsz?

SZERETŐ Hogy emlékművekké kövülnek. Azok már nem lesznek az enyéme.

TÖR.NŐ Az ilyen történetekről, mint amilyen a tiéd is, mindenkinek tudnia kell. Tanúságtételek. Beszélned kell! Az elnyomásról, a forradalomról, a kirakatperekről, a gyászról, és mindenről, ami ide vezetett: a kitelepítésekről, a pogromokról, a haláltáborokról. Mindenről, amit átéltél.

SZERETŐ Én csak vele foglalkoznék. A kapcsolatunkkal.

TÖR.NŐ Ezt értem, persze. (*elküldi az Operatőrt*) Tudom, hogy ez nagyon nehéz. Nem akarok beleszólni.

SZERETŐ Értsd meg, hogy ez nekem túl személyes! Amikor börtönbe zárták, alig tudtam vele kommunikálni. Akkoriban elkezdtem egy füzetbe írni, és az egész olyan, mintha vele beszélgetnék. Mint az el nem küldött levelek. Ezek a mi közös emlékeink.

TÖR.NŐ Ez gyönyörű, szívem. Tényleg. De hogy is fogalmazzak – na – a haláltáborokat nem hagyhatod ki!

SZERETŐ Miért?

- TÖR.NŐ Onnan érthető meg minden.
- SZERETŐ Mi minden?
- TÖR.NŐ Fel kell rá készülnöd, hogy rengeteg támadás is fogja érni a személyét, és rajta keresztül téged is – ha elindul a rehabilitáció.
- SZERETŐ Felkészültem rá.
- TÖR.NŐ Elő fogják venni, hogy az ötvenes években, amikor még a hatalomban ült, hogy akkor miket mondott –
- SZERETŐ Nyilvánvaló, hogy aztán hátat fordított az egésznek.
- TÖR.NŐ Amit egyszer rögzítettek, az kész, az ott van.
- SZERETŐ Igen, annak idején elhittünk mindent. Én hittem a Pártban. Amíg órá nem került a sor, én mindenkiről elhittem, akit kivégeztek, hogy nyugati kém. Hogy ők azt veszélyeztetik, amit mi a hitünk szerint fel akartunk építeni.
- TÖR.NŐ Nem akarlak elkeseríteni, de hamarosan ezt már senki sem fogja megérteni. Azt viszont megértik, hogy mekkora trauma, ha valakinek kiirtják a fél családját.
- (fokozatosan eltávolodik a Szeretőtől, és a nézőknek kezd beszélni)*
- Most kell beszélni! Most, hogy hamarosan eljön a rendszervál... -tozás! Beszéljetelek, mondjátok, én pedig feldolgozom ezeket a történeteket. Most kell beszélgetek, mert holnaptól minden megváltozik. Holnap beindul a privatizáció, és átrendeződik a harctér. Holnap újabb elnyomottak jönnek elő, én őket is meghallgatom,

és elkezdek beszélni az antifasiszta retorika és *a zsidók* áldozatairól is – minden éremnek két oldala van. Holnap beépítem az aktív szóincsembe az elmaradt rendszerváltást és az elszámoltatás hiányát, majd újradefiniálom a következő szavakat: nemzet, család, kereszténység – mindeközben pedig nem feledkezem meg az ingatlanpiaci lehetőségeimről. Holnapután elindul az elitváltás, túllépünk a liberálisokon, akik arrogánsak, kirekesztők, akik tehetetlenek és életképtelenek, és újraosztjuk a területeket – az emberek pedig a mi oldalunkon állnak majd, mert bennünk látják az erőt. És igen, mi megadjuk nekik azt az öntudatot, hogy Magyarország nem gyarmat többé. Az öntudatot, amely láthatatlanná teszi az országba áramló keleti és nyugati nagytőkét, az öntudatot, amely végre nem a szégyenre, hanem a büszkeségre épül – ez lesz a magyarság emancipációja! Én pedig politikai tanácsadó leszek – sokszor azt mondom, *mi*, de a lelkem mélyén örök individualista maradok. Intézmények és alapítványok élén történészként kőbe vésem a narratívánkat. Bebizonyítom: Magyarországon egy nő is írhatja a történelmet.

A háttérben mozgolódás, érkezik az Özvegy és a Fiú.

D.FILMESNŐ (Operatőrnek) Azt is vedd, ahogy kiszállnak a kocsiból!

TÖR.NŐ Mi történt?

D.FILMESNŐ Megérkezett az özvegy meg a fia.

- SZERETŐ Mégis eljött?
- ÖZVEGY *(belép, felméri a környezetet, majd a nézők felé kezd beszélni, mintha kilépne a jelenetből)* A mártírok szerelme, a kivégzett tömegek felesége, a nemzet özvegye színre lép. Kőszobormagabiztosságát milliók tanúsíthatják – fotók rögzítik a történelemkönyvek számára. A nemzet özvegye elmosolyodik? A nemzet özvegye vidám? Hisztérikus és tombol? Jelenetet rendez a temetőben? Lehetetlen. A nemzet özvegye kemény, mint a sírkő. Nem hagy kételyeket. Nem lép dialógusba. A sajtó képviselői nem tehetnek fel kérdéseket.
- (odalép a Szeretőhöz)* Szervusz!
- SZERETŐ Szervusz.
- ÖZVEGY Jól vagy?
- SZERETŐ Voltam már jobban.
- ÖZVEGY A fiam.
- SZERETŐ Örvendek.
- FIÚ Üdvözlöm.
- ÖZVEGY Ha megbocsátasz –
- (a Fiúval arrébb mennek a sírhoz, a Fiú és a Rezidens összenéznek, kis szünet)*
- TÖR.NŐ Ez is megvolt.
- D.FILMESNŐ Régen te is jóban voltál vele, nem?
- TÖR.NŐ Nagyon régen – igen.

- D.FILMESNŐ És most meddig maradsz Magyarországon?
- TÖR.NŐ Pardon?
- D.FILMESNŐ Most jöttél haza Oxfordból, nem? Azt hittem, visszamész még.
- TÖR.NŐ Igen.
- D.FILMESNŐ Tudod, mi nagyon büszkék vagyunk rád, hogy megkaptad azt az ösztöndíjat.
- TÖR.NŐ Neked megvolt már a műtét?
- D.FILMESNŐ Megvolt.
- TÖR.NŐ Majd kihevered – amúgy sem akartál volna már gyereket, gondolom.
- D.FILMESNŐ Hát igen, az én koromban.
- TÖR.NŐ *(a Szeretőt is bevonva)* Kiderítettem még valamit: az egyik ismerősöm a Belügynél dolgozik. Elárulta, hogy van náluk egy titkosított dosszié, amiben az eltemetésről őriznek információkat. *(fotót vesz elő)* Megtalálta benne, hogy ki volt a börtön operatív alosztályvezetője, amikor a kivégzések történtek. Aki a felelős. Megadta a címét. Pár éve nyugdíjba ment, de szerintem fel kéne keresnünk – egy kamerával együtt.

Nyolcadik jelenet.**A börtön operatív alosztályvezetőjének lakása.**

A börtön operatív alosztályvezetőjének özvegye fogadja a Szeretőt, a Dokumentumfilmesnőt és a Történésznőt, az Operatőr végig kamerázza a jelenetet. A Történésznő a háttérben marad.

OP. ÖZVEGYE Mondják csak, miben segíthetek!

SZERETŐ A férjéről szeretnénk kérdezni.

OP. ÖZVEGYE Vele beszélgettek volna inkább.

D.FILMESNŐ Mikor halt meg?

OP. ÖZVEGYE Egy hete.

D.FILMESNŐ Régóta betegeskedett?

OP. ÖZVEGYE Nem. Hirtelen jött.

D.FILMESNŐ Fényképet tud róla mutatni?

OP. ÖZVEGYE Ez egy esküvői. *(mutatja a képet)* Olyan szép ember volt, az utcán mindig megfordultak utána. És olyan jó volt, és olyan okos. Az uram. Magukat a Párt küldte?

D.FILMESNŐ Igen.

OP. ÖZVEGYE Akkor mondják meg Kádár Jánosnak, hogy miután a férjem több mint negyven éven át szolgáltta őket, Jancsit a barátjának tekintette, örültem volna, ha legalább a temetésén a tiszteletét teszi.

D.FILMESNŐ Kádár János kórházban van, nem hallotta?

OP. ÖZVEGYE Kórházban? Nem tudtam.

D.FILMESNŐ Megírták az újságok is.

- OP. ÖZVEGYE Felőlem – én nem olvasom el.
- D.FILMESNŐ Miért?
- OP. ÖZVEGYE Elzárkóztam én már ettől a – attól, ami most következik.
Tudják, hogy mire gondolok.
- D.FILMESNŐ A politikai változásokra?
- OP. ÖZVEGYE Megbolondult itt mindenki. Maguk szerint nem?
- SZERETŐ Nehéz átlátni, hogy mi történik.
- OP. ÖZVEGYE Engem már nem érint, de egy rettenetes korszak jön.
- D.FILMESNŐ A férje hogyan viszonyult a változásokhoz?
- OP. ÖZVEGYE Meghalt – így viszonyult.
- D.FILMESNŐ Hol ismerkedtek meg?
- OP. ÖZVEGYE Egy pártrendezvényen.
- D.FILMESNŐ Maga is politizált?
- OP. ÖZVEGYE Igen. Aztán idővel rábíztam ezt a férfiakra.
- D.FILMESNŐ A férje beszélt itthon a munkájáról?
- OP. ÖZVEGYE Igen beszélt, de csak arról, amiről szabadott volt neki –
de meg mernék esküdni, hogy magukat egyáltalán nem
a Párt küldte.
- (szünet)
- SZERETŐ Nem a Párt.
- OP. ÖZVEGYE Mit akarnak tőlem, egy beteg öregasszonytól?
- SZERETŐ Valójában a férjével akartunk beszélni.
- OP. ÖZVEGYE Összeírták szépen a kérdéseiket? Szerették volna, hogy
a férjem meggyónjon maguknak?

- SZERETŐ Sok mindent megkérdeztünk volna tőle.
- OP. ÖZVEGYE Pedig nagyon egyszerű az egész: nincs elég hely itt a Földön. Erre még nem gondoltak?
- D.FILMESNŐ Ezt hogy érti?
- OP. ÖZVEGYE Most a sírok megnyílnak, és egyesek feltámadnak, de ehhez másokat el kell törölni a Föld színéről. Mert a halottak visszavesznek mindent.
- D.FILMESNŐ Ha az jogilag jár nekik –
- OP. ÖZVEGYE Én ehhez nem értek. Csak azt látom, hogy eddig a Párt írta a törvényeket, most meg mások akarják.
- D.FILMESNŐ Bárhonnan nézzük, ez egy illegitim alapokon működő rendszer volt.
- OP. ÖZVEGYE Magának.
- D.FILMESNŐ A férje beszélt a halála előtt arról, hogy hogyan látja a Belügyminisztériumban végzett munkáját?
- (szünet)
- OP. ÖZVEGYE Igen, beszélt. Nem akarta áztatni magát, belátta, hogy az akkori hitének és elkötelezettségének ma már semmi alapja és létjogosultsága nincs – ergo felesleges volt az egész. Legalábbis a történelem most ezt bizonyítja.
- SZERETŐ És maga mit gondol erről?
- OP. ÖZVEGYE Én azt gondolom, hogy boldog életünk volt. Küzdelmes, de boldog élet. Felneveltünk két gyereket – remélem ők továbbvisznek valamit abból, amiben mi hittünk. Ennyit tudtam elmondani.
- D.FILMESNŐ Ezek szerint a férje akkor megbánta, hogy –?

OP. ÖZVEGYE Szó sincs bűnbánatról! Mi nem bánunk semmit.

Vágás, mintha máshol lennének, a Dokumentumfilmesnő a Történelemnőhöz beszél.

D.FILMESNŐ Ezeket a mártírokat kitörölték az elmúlt harminc év valóságából, de ahogy most megvilágítja a kiásott csontjaikat a fény, és a kamerám rögzít mindent, mintha a múltból itt maradt fényképtekercseket hívnánk elő: igen, itt voltak, léteztek, hiába tagadja le bárki. Igen, amit egyszer filmre vettek, az megtörtént – az a valóság.

Kilencedik jelenet.

Temető.

Az Özvegy, a Fiú és az Orvosszakértő a koponyával szemben. Mellettük a Rezidens, majd lassan megjelenik a Szerető, a Dokumentumfilmes nő és a Történésznő is.

ÖZVEGY Nem haragszik, ugye? Csak az előbb nem tudtam megnézni igazán.

SZAKÉRTŐ Megmutatom. *(mutatja a koponyát)*
(szünet)

ÖZVEGY Igen, ez ő.

SZAKÉRTŐ Nem szabad ezt még kimondani. Meg kell vizsgálni alaposabban, hogy valóban a férjét találtuk-e meg.

ÖZVEGY A fogazata – emlékszem, ilyen volt.

SZAKÉRTŐ Nézze csak, itt látni egy tömést, és ami furcsa –

ÖZVEGY Hogy hiányzott egy foga?

SZAKÉRTŐ Nem. Hanem ez itt nem tört át teljesen, látja? Viszont igaza van, itt van egy hiány.

ÖZVEGY Kétséget kizáróan –

SZAKÉRTŐ Nem biztos még – kérem, ne tessék –

ÖZVEGY Köszönöm, doktor úr, hogy még egyszer megmutatta. Engem most megnyugtatót.

SZAKÉRTŐ Nem szeretném, hogy most ezt mondom, aztán meg –

- SZERETŐ Van egy fényképe, ahol mosolyog, ott látszik, hogy ez a foga picit eláll a többitől. Úgyhogy ez teljesen biztos.
- SZAKÉRTŐ Itt van egy penészfolt – később lemossuk.
- ÖZVEGY Szabad megfogni?
(*az Orvosszakértő az Özvegy kezébe adja a koponyát, szünet*)
- SZAKÉRTŐ Az előzőnél a hasonfekvés miatt elkorhadt az egész arcrész. Őt is arccal előre temették, de véletlenül elfordult oldalra a feje, így viszonylag ép maradt. Jó állapotban megmaradt, szép koponya.
- ÖZVEGY Hát ha látta volna annak idején! Ne haragudjon! Szerintem nagyon szép ember volt.
- SZAKÉRTŐ Nézze ezt az állkapocsszögletet, ez nőknél mindig szépen kerekített, ívelt és tompaszögű, férfiaknál erőteljes – (*Fiúnak*) ezt a kollega úrnak nem kell mondanom – (*Özvegynek*) tessék csak itt megtapintani! Itt lenn, érzi?
- SZERETŐ Van egy ilyen kopasz képe, azon is látszik, hogy a koponyának hasonló a csontozata.
- SZAKÉRTŐ Fotókat hoztak?
- ÖZVEGY Teljesen indifferens dolgokat találtam. (*előveszi*) Párttagsági könyv –
- SZAKÉRTŐ Köszönöm, ez jó lesz. Ezeket a vizsgálat során felhasználjuk. Igen, egy testesebb embernél ez kevésbé látszik. De ha megtapogatja a doktor úr arcát – szabad?
- FIÚ Persze.

- SZAKÉRTŐ Itt egy élő modell, hisz a fiú nagyon hasonlít az apjára. Ha megtapintjuk az állkapocscsontozatát, itt tetszik érezni, teljesen ilyen szögletre jön ki, ezt úgy is mondják, hogy szárnya van a mandibulának.
- FIÚ Én is megfoghatom?
- SZAKÉRTŐ Igen.
- FIÚ *(kézbe veszi a koponyát)*
- SZAKÉRTŐ Nagy ember volt a maga apja, ugye tudja?
- FIÚ Köszönöm.
- ÖZVEGY Ez így van – igen. Doktor úr, iszunk egy pertut, ha lement ez az egész, jó?
- SZAKÉRTŐ Örömmel.
- FIÚ *(nézők felé kezd beszélni, kilépve a jelenetből)* Ezek a kamerák tényleg megörökítik, hogy milyen érzelmek futnak végig az arcomon, miközben megpillantom az apám csontjait? Bárki bármikor visszanezézheti? Nézzék, még csak meg se érintette az apja sírjának látványa! Teljesen közömbös. Sőt, mosolyog! Kineveti az apja halálát. *(Orvosszakértőnek)* Akkor azt mondja, hogy ez akár az én koponyám is lehetne?
- SZAKÉRTŐ Vannak eltérések.
- FIÚ Persze, tudom.
- SZAKÉRTŐ Például az elhunyt orránál – ez az ív. Profilból nincsenek fotók?
- ÖZVEGY Csak amiket adtam.
- SZERETŐ Mosolygósat nem hoztál?

- ÖZVEGY Nem.
- SZERETŐ Mosolygós volt.
- SZAKÉRTŐ Annak is hasznát vennénk.
- ÖZVEGY Még egyszer megnézem majd otthon.
- SZAKÉRTŐ A cipőjének méretét mondta már? Felírom.
- ÖZVEGY Én úgy emlékszem, negyvenkettő-negyvenhárom.
- SZERETŐ Igen.
- SZAKÉRTŐ Maga is szeretné?
- SZERETŐ Köszönöm, nem. *(elmegy)*
(felbomlik a csoport)
- SZAKÉRTŐ *(a Rezidensnek)* Az állkapocscsontot tegye be egy külön kiszacskóba! Ennek kérnék egy dobozt. Oldalt nyomja! Azzal a papírizével támassza ki! Most pedig felhívja a központot, hogy vihetik a koporsót a hullatárolóba.
(kimennek a csontokkal)

A színpad kiürül, a Történész nő egyedül marad egy csigolyacsonttal a kezében, mellette kivetítve látjuk a kiásott csontokról készült felvételeket.

- TÖR.NŐ A holttestek a nyilvánosság tekintete előtt forradalmat robbantanak ki. A mártírok misztikus és politikai teste, az erőszakos halállal való kollektív szembesülés leleplezi és megbuktatja a fennálló rendet, amely a halálukat okozta. Az áldozathozatal – a férfi, aki feláldozta értünk önmagát – ez a hit alapja, legyen szó vallásos vagy kommunista hitről. A hit pedig tömegeket mozgat meg. Az újratemetések után forradalmak törnek ki, hatalmak

omlanak össze. A jövőben érdemes lenne tanulni mindebből: a tökéletes hatalom csak úgy tartható fenn, ha nincsenek holttestek. Elnyomás lehet, de csak korlátok között. Semmi kivégzés, semmi éhenhalás. Tét nélkülívé kell tenni az önfeláldozást, az ellenzéki létet pedig radikálisan kényelmessé. Ha nincs miért meghalni, nincs miben hinni sem. A tudományos kor embere csak önmagának az istene.

Zene, egy özvegyi ruhás nő jelenik meg (ugyanaz, aki a Nénit és A börtön operatív alosztályvezetőjének özvegyét játszotta), énekel. Közben farsangi szellemek árasztják el a színpadot, mögöttük felirat jelenik meg: A SZABADSÁG LELKÉNEK SZOBRAI. Ugyanaz a dal, amelyet az Özvegy énekelt, csak más hangszerelésben.

NŐ Tudom, hogy tudod, elmúlik
 egy kicsit rossz most, de elmúlik
 meg a mindig más is elmúlik
 és a nagyon rossz is elmúlik
 meg a nagyon jó is elmúlik
 meggyógyít, elmúlik, meggyógyít, elmúlik
 egyszer szörnyen, egyszer jól
 és ez így, ez így van jól
 olyan jó ez a szenvedés
 olyan felemelő az egész
 olyan szörnyen érzem magam

olyan szörnyen, szörnyen jól

elmúlik, meggyógyít, elmúlik

elmúlik, meggyógyít, elmúlik

Tizedik jelenet.**Egyetemi klub.**

Az előző zene átalakul, egy egyetemi buli hangulata.

REZIDENS Én ismerem ám magát.

FIÚ A kórházból?

REZIDENS Dehogy! Nem emlészik? Az álmában talákoztunk.

FIÚ Elnézést, lehet – nem hallottam a zene miatt.

REZIDENS Az álmában, igen, ezt mondtam – nemrég ugyanazt álmodtuk, és ott talákoztunk. Beszélgettünk is – az apjáról.

FIÚ Dereng valami.

REZIDENS Tényleg emlészik rá?

FIÚ Emlékszem.

REZIDENS Érdekes. Pedig csak ugrattam.

FIÚ Tessék?

REZIDENS A temetőben talákoztunk. Én voltam a tanár úr asszisztense.

FIÚ Miért mondta azt, hogy –?

REZIDENS Ne haragudjon, részegen hajlamos vagyok kicsit a provokációra. Maga minden képtelenséget elhisz?

FIÚ Előfordult már.

REZIDENS Bolondokházában ne dolgozzon!

- FIÚ Ne haragudjon, annyi ember volt ott a temetőben, kicsit összefolynak az arcok.
- REZIDENS Ja én megértem. És milyen érzés egy nemzeti hős gyermekének lenni?
- FIÚ Nem is tudom.
- REZIDENS Ne szerénykedjen! Látszik a tartásán, hogy tudja, miről beszélek.
- FIÚ Meghívhatom valamire?
- REZIDENS Nem kéne többet innom, mert holnap megint lesz egy kikaparás. Elnézést, exhumálás.
- FIÚ Persze, elfelejtettem.
- REZIDENS Első körben most még visszavan három, de aztán gondolom, hogy lesznek még sokan. De táncolni szívesen –
- FIÚ Én azt nem szoktam.
- REZIDENS Azt mindenki tud, ne izguljon!
- FIÚ Nem tudok jól.
- REZIDENS Kérjen már fel!
(tánczene, táncolnak)
Hallotta, hogy egy néni elkezdett kis üvegekben földet árulni a temető előtt? Az van ráírva, hogy mártírföld.
- FIÚ És veszik?
- REZIDENS Szuvenír. Gondolom, hogy megéri neki. Az igaz, hogy az anyja megfúrta az újratemetést?
- FIÚ Ezek szerint maga is elhisz minden hülyeséget.

- REZIDENS Nem erről van szó?
- FIÚ Anyám csak szeretné, hogy a miénk egy privát esemény legyen.
- REZIDENS Én nem értek ehhez – csak azt látom, megint megy a botrány. Emlékszik rá? Az apjára.
- FIÚ Én?
- REZIDENS Magával beszélgetek.
- FIÚ Nem is tudom. Amikor élt, én még nagyon kicsi voltam.
- REZIDENS Valami biztos megmaradt belőle, nem?
- FIÚ Igen.
- (szünet)*
- Egy különleges ember volt. Nagy ember. Emlékszem, hogy elvitt egyszer egy hajókirándulásra. Vannak mondatok, amik máig elkísérnek.
- REZIDENS Például?
- FIÚ Maga a Belügynek dolgozik? Úgy faggatózik.
- REZIDENS Hogy találta ki? Nem vagyok valami jó konspirátor.
- FIÚ Ezeket a mondatokat nem lehet csak úgy itt, egy buli kellős közepén elmondani.
- REZIDENS Maga miért ilyen aranyos?
- FIÚ Aranyos vagyok?
- REZIDENS Ezzel a kis álszerénységgel: „fogalmam sincs, én táncolni sem tudok” – mondja, ez mindig bejön?
- FIÚ Nőcsábásznak tűnök?

- REZIDENS Nem baj, én már felvértéződtem a magafajták ellen.
- FIÚ Biztos ebben?
(megcsókolja)
Nem tegeződünk?
- REZIDENS Engem nem vertél át, dokikám – pontosan láttam, hogy kivel van dolgom.

A Fiú és a Rezidens kimennek, megjelenik az Özvegy kombinében, mintha otthon lenne a lakásában. A monológ közben lemegy a nézőtérre, majd a végén ki az előcsarnok felé.

- ÖZVEGY Mi ez a hangzavar? Kik ünnepelnek itt? Miért kell éjszaka ekkora ricsajt csapni? Mennyi az idő? Hajnali négy múlt. Egy szemhunyasnyit sem aludtam. Biztos a telihold miatt. Miért ünnepelnek? Nincs mit ünnepelni. Nekem nincs. A bűneim itt élnek a bőröm alatt, marják a húsomat, rákos daganatok mindenütt. Nagyon kevés az idő – lemaradunk róla – hajnali négy múlt. Egy pillanatra sikerült csak elaludnom. Egy pillanat volt, mégis álmodtam. Nem tudom, miért, de én is kinn voltam az újratemetésen. És mintha díszletek és statiszták között jártam volna. A tömegek kivonultak, de én bármerre néztem, nem láttam arcokat. Most is érzem. Egyedül állok a koporsó mellett, mindenki engem néz, de én nem látom az arcotokat. Ha sírnék is, ne higgyetek nekem! Hazudok. Hazudok. Csak magamat siratom.

Vetítés.

Az előcsarnokban az Özvegy egy divatbemutató forgatagában találja magát, a nézők között jelen van a Fiú, a Szerető, a Történésznő és a Dokumentumfilmese, mind merev arccal, napszemüvegben nézik őt. Az Özvegy kombinében elsétál a koporsó mellett, amely az esemény központi installációja, akörül vonulnak fel a modellek, mind özvegyi ruhákban. Egymás után érkeznek a fekete haute couture kreációk, majd a fináléban maga az Özvegy, most már fekete esküvői ruhában, hatalmas csokorral a kezében. Odamegy a koporsóhoz, a fedele felemelkedik, alatta a Fiút pillantja meg. A koporsó bezárul, közösen kiviszik az özvegy-modellek, az Özvegy megdicsőülten áll a fényben.

Tizenegyedik jelenet.**Az Özveggy lakása.**

FIÚ Úgy éreztem a hangodon, hogy valami baj van.

ÖZVEGY Jól nézel ki.

FIÚ Köszönöm.

ÖZVEGY Ki vagy virulva. Csak nem szerelmes vagy?

FIÚ Á, dehogy, nem.

(szünet)

ÖZVEGY Beszélnem kell veled. Régóta készülök erre. Régóta tudom, hogy gyónnom kell. Az én bűnöm örökre láthatatlan maradna. Bezárulnék abba, ami látható – mint egy koporsóba. Muszáj, hogy meghallgass. Miattad.

FIÚ Én meghallgatlak.

ÖZVEGY Nem beszéltem az apádról, tudom. Vannak özvegyek, akik őszintén tudnak büszkék lenni a férjükre, mások inkább hazudnak, hogy egy hőst adhassanak a gyerekeiknek. Én egyikre sem voltam képes. Tudom, hogy megkeresett téged a szeretője – egyből rájöttem, amikor a fotót megmutattad.

(szünet)

Ne hidd, hogy az ő emlékezete majd kitölti ezt az űrt. Az ő története csak egy részlete annak a zavaros időszaknak, amely mindannyiunkat próbára tett, újra és újra próbatétel elé állított, amíg végül mind elbuktunk.

Nem tudom, hogy el tudom-e mondani neked pontosan – ha már, akkor pontosan akarok fogalmazni –

FIÚ

Nincs semmi baj.

ÖZVEGY

Azt nem tudom megbocsátani neki, hogy a szeretetet megtagadta tőlem. A szeretetet: azt senkitől sem szabad megtagadni. Azt hiszem, én nem ismerem a szerelmet. A beteljesült, boldog szerelmet. Ki mondhatja meg, hogy miből áll egy érzés? Én semmit sem tudok róla, és már nem is fogom megtudni. Romániában azt hittem, hogy szerelmes vagyok. Volt ott egy román őr. Így elmondva olyan nevetségesnek tűnik. Miután elvitték apádat, és ott maradtam veled abban a kastélyban, egyedül voltam, annyira egyedül, és ő – nem tudott jól magyarul, kézzel-lábbal kommunikáltunk – az őrök és a személyzet megfigyeltek minket, ő is azért volt ott – nem tudom, hogy bárkinek feltűnt-e, ami köztünk kialakult. Csak a tekintetek árulkodhattak. Vajon a Securitate irattárában őriznek egy jelentést arról, hogy az anyád szerelemmel nézett az egyik őrre? Amit lehet, hogy éppen ő írt.

Éjszakánként vele álmodtam – soha egy érintés nem történt köztünk, de bármikor arra a kastélyra gondolok, előttem vannak azok a szobák, a soha be nem teljesülő szerelmem színhelyei – a nagy színjáték mélyén –

Igen, lett egy szeretője apádnak, mielőtt Romániába vittek minket, tudtam róla, én mégis az első hónapokban azt éreztem, tudom, ostoba voltam, hogy ott minden megváltozhat, hogy most már minden jó lesz, hogy arra jó ez a rabság, hogy a férjemet elszakítja a szeretőjétől,

és végre a családjával tud lenni, és végre rendezni tudjuk a dolgainkat, és mindmáig azt gondolom, hogy mi őszintén boldogok voltunk ott, ami teljesen abszurd, hiszen – hogyan lehetünk volna mi ott boldogok? Addigra már – addigra már – minden bonyolultabb, mint ahogy az elsőre látszik. Mert hogy ott volt a harmadik nő is, Párizsban. Anna. A gyerekkori szerelem, ami sose múlt el apád szívében – kint járt nála a letartóztatása előtti nyáron, és majdnem kint is maradt.

Pesten, amikor már jöttek a szovjet tankok, aznap reggel mondta el nekem, hogy nem szeret már, és azt a másikat sem, csak Annával akar lenni. Aztán fél évvel később, amikor Romániában letartóztatták – én egyből tudtam, hogy ennek, ami köztünk van, ennek vége, ez volt az első gondolatom, őt vitték a halálba, és én elkezdtem sírni, és azért, mert tudtam, hogy ha nélkülünk visszahozzák Pestre, akkor elveszítettem a csatát, de miféle csata volt ez, atyaúristen?

És nem is tévedtem: pár hónap múlva megjött az első levél tőle, a válást kérte, mert el akarta venni a szeretőjét, aki a legközelebb volt hozzá, aki kéznél volt. És én láttam előre, már amikor kibontottam, tudtam, miközben a többiek felolvasták egymásnak a szebbnél szebb szerelmes leveleket, én a sajátomat rettegtem elolvasni, mert tudtam, hogy azzal valami olyat indítok útjára, amiből csak pusztulás és szégyen származhat. Te ebből csak annyit érezkelhettél, hogy én folyamatosan beteg voltam és ágyban feküdtem, a többi

feleség segített, de az a magány – azt senki sem tudja elképzelni. És egyik este arra gondoltam, hogy véget vetek az életemnek, és nem érdekelt semmi – nem érdekelt semmi.

Összegyűjtöttem altatóport, annyit, amennyiről már azt gondoltam, hogy elég lesz, valami mégis itt tartott: kihánytam, feküdtem az ágyban, nem tűnt fel senkinek, és mindenki azt hitte, hogy a férjem miatti rettegéstől vagyok rosszul, pedig én tiszta szívemből gyűlöltem, és a halálát kívántam, igen, kívántam az apád halálát. És amikor megtudtuk az ítéleteket, hónapokkal később, akkor én – én csak ültem, és arra gondoltam, hogy most biztosan fájdalmat kéne éreznem, de nem voltam rá képes. Az asztalon az újság a férjem halálhírével, és én arra gondoltam, hogy én – hogy én boldog vagyok, hogy végre egy szabad nő lettem, és hogy előttem van az egész élet – ez az érzés, hogy előttem az élet! Ha tudtam volna, hogy milyen gyorsan elillan. De akkor ott azt éreztem, hogy bármit feladnék, csak hadd legyek az övé, azé a román őré, bármire képes lettem volna – a szeretet határai. Ez volt az én szeretetem határa. Még aznap rohantam a szerelmemhez, és ahogy egymással szemben álltunk, és ő próbált vigasztalni, én hirtelen rádöbbsentem, hogy milyen nevetséges vagyok, hogy elment az eszem, hogy ezt az egészet én képzelem, és akkor fogtam fel, hogy mi történt: hogy én öltem meg a saját férjemet azzal, hogy kívántam a halálát, megátkoztam, és tiszta szívemből gyűlöltem, és azt gondoltam, hogy nincs nála gonoszabb ember a Földön,

miközben én voltam a velejéig gonosz és romlott és álnok és gyűlölnivaló, mert ki tudna szeretni egy ilyen rossz embert, mint amilyen én vagyok?

Soha nem beszéltem többé a román őrrrel, a fejemben pedig csak az a bibliai mondat zakatolt, hogy mene tekel ufarszin – megmérettetett és könnyűnek találtatott, egész nap csak ez a mondat. Hazahoztak minket Magyarországra, és azok az első hónapok – én úgy éreztem magam, mint egy gép. Nem próbálkoztam többé az öngyilkossággal, de sokat gondoltam rá –

Aztán egy nap bementem a konyhába, és te ott ültél. Épp rajzoltál valamit, öt éves voltál. Odaültem melléd, te pedig odabújtál hozzám, átöleltél, és azt mondtad, hogy szeretsz, és hogy ne legyek szomorú – és amikor felnéztél – úgy néztél rám, mint még soha senki azelőtt. Mint aki tud mindenről. És nem csak érzed, hanem egészen pontosan tudod, mégis elfogadsz engem, elfogadsz így, ilyen rossz embernek. Egy ötéves kisiú.

(szünet)

FIÚ Köszönöm, hogy ezt elmondtad. Korábban is beszélhettél volna –

ÖZVEGY Nem akartam ezt a terhet rád rakni.

FIÚ Majd az újratemetésen – majd akkor eltemetheted végre a múltat.

ÖZVEGY Tényleg ezt gondolod, hogy el kéne temetnem a múltat?

FIÚ Talán neked is jobb lenne, nem?

ÖZVEGY Nem tudom. Azt gondoltam, talán beszélnem kéne róla

a nyilvánosság előtt.

(szünet)

FIÚ Anya, én nem szeretném, hogy beszélj.

ÖZVEGY Nem szeretnéd.

FIÚ Mi értelme lenne?

(szünet)

ÖZVEGY Ez az én történetem.

FIÚ Szerintem apa eleget szenvedett már, kérlek, ne bántsuk többet! Neki is jár a feloldozás. Azért van szükség a hivatalos újratemetésre – meg a közös emlékműre is.

ÖZVEGY Álljak ki a nyilvánosság elé, de ne mondjak el semmit.

FIÚ Szerintem most fontosabb, hogy a politikában mi történik –

ÖZVEGY Tudom: az fontosabb.

(szünet)

Megvetsz engem. Látom rajtad.

FIÚ Anya, én feloldozlak téged.

ÖZVEGY Értem, kisfiam. Rendben.

FIÚ Nagyon szeretlek.

ÖZVEGY Rendben, nem baj.

Tizenkettedik jelenet.**A Szerető lakása.**

- ÖZVEGY Szerettem volna látni, hol voltatok boldogok.
(szünet)
Beinvitálsz esetleg az otthonodba?
- SZERETŐ Parancsolj, helyezd magad kényelembe!
(szünet)
Megkínálhatlak egy kis – citromos vízzel?
- ÖZVEGY Nagyon kedves vagy, de félek, hogy megmérgeznél.
- SZERETŐ (nevet) Vagy bontsak egy üveg bort?
- ÖZVEGY Csak nem lesz rá szükség! Találtam pár képet még róla otthon. Olyat is, amiről a temetőben beszéltél. Szeretnéd látni?
- SZERETŐ (megnézi) Igen, erre emlékeztem.
- ÖZVEGY Azt hallottam, írsz egy könyvet róla.
- SZERETŐ Írtam. De aztán elégettem az egészet. Nem vagyok író.
- ÖZVEGY Minden úgy van nálad, ahogy ő itt hagyta.
- SZERETŐ Nem tudtam semmit kidobni.
- ÖZVEGY Nem hiszem el, hogy itt vagyok. Nálad. A két vesztes tyúk.
- SZERETŐ Összegyűltünk. Emlékszel, amikor a kivégzések után találkoztunk a hetes buszon?
- ÖZVEGY Igen.

SZERETŐ Nekem máig eszembe jutnak mondatok a beszélgetésünkből.

ÖZVEGY Azt hiszem, én semmit sem tudnék felidézni belőle. Ahhoz kellett volna, hogy valami értelme legyen.

SZERETŐ Emlékszem, egy ponton megfogtad a kezem. *(megfogja az Özvegy kezét)* „Látod szívem, hiába harcoltál ezért a férfiért, végül ezek a rohadékok vitték ágyba.” Ezt mondtad. Inkább ők, mint én, ugye?

ÖZVEGY Szerinted engem csak és kizárólag ez érdekelt?

SZERETŐ Harcoltál érte a végsőig, ezt ne tagadd! Azért jöttél, hogy megnézd magadnak, hol történt minden?

(szünet)

ÖZVEGY Azért.

SZERETŐ Igen, ezen az ágyon történt. Itt tettük egymást boldoggá.

ÖZVEGY Értem.

SZERETŐ Karácsonykor, amikor a pártközpontba ment – ide jött. Egész éjszaka egymáséi voltunk. Ez a faliszőnyeg, ez az ágytakaró, ez a kislámpa, ez a porcelánkutya – mind a tanúi voltak. Tudom, hogy Romániában ismét úgy éltetek, mint férj és feleség, de nem érdekel. A börtönben aztán – minden más volt. Meg is baszott téged Romániában?

ÖZVEGY Ha annyira akarod tudni: nem.

SZERETŐ Én nem gondoltam sosem, hogy velem megcsal téged. Annával kezdődött az egész. Párizsban. Én úgy

gondoltam, már akkor véget ért a házasságotok – hiába hagyta ott Annát.

ÖZVEGY Igen. Annát otthagya.

SZERETŐ Miért nem válaszoltál a leveleire, amikor a válást kezdeményezte?

ÖZVEGY Nem tudom.

SZERETŐ Mindent megtagadtál tőlem. Az egyetlen, ami maradt volna belőle, az a neve – ami most a tiéd.

ÖZVEGY Ennyit számít ez?

SZERETŐ Ennyit! Ha szeretnéd, neked is számítana. Egy ilyen titkos kapcsolat – láthatatlan. Egyedül én tudom, hogy mi volt köztünk. Belém van rejtve.

ÖZVEGY Szoktál vele beszélgetni?

SZERETŐ Láttuk a csontjait, de a köztünk lévő kötelék – az más szinten működik.

(szünet)

ÖZVEGY Akkor mondd meg neki, hogy sajnálom.

SZERETŐ Tessék?

ÖZVEGY Bocsáss meg nekem, hogy a boldogságotok útjába álltam.

SZERETŐ Őszintén mondd ezt?

ÖZVEGY Őszintén. Tudom, hogy sokat jelentene neked, ha az újrateremtésen kinn állhatnál a koporsó mellett. Ennek én nem akarok az útjába állni.

(szünet)

- SZERETŐ Én megértem, miért nem szeretnéd, hogy a közös emlékmű része legyen a sírja. Most, hogy végre visszakaphatnánk, megint el akarja venni tőlünk a politika.
- ÖZVEGY Beleegyeztem, hogy a része legyen.
(szünet)
- SZERETŐ Akkor hamarosan ismét találkozunk.
- ÖZVEGY *(a fotókra mutatva)* Szeretnéd, hogy itt hagyjam nálad ezeket?
- SZERETŐ Köszönöm.
- ÖZVEGY Örültem, hogy láttalak.
- SZERETŐ Ha egy más helyzetben hoz össze minket az élet, tényleg lehattunk volna barátnők.
- ÖZVEGY Az élet véget ért. És mi valamiért mégis ebben a helyzetben találkoztunk.
(indul, de megtorpan)
Azon gondolkodom, hogy mikor adtuk föl magunkat ennyire?
- SZERETŐ Miről beszélsz?
- ÖZVEGY Régen mi is politizáltunk. Részt vettünk a pártmunkában. Úgy indultunk neki, hogy csinálni akartunk valamit, nem csak elszenvedni az életünket.
- SZERETŐ Szerintem ma is csináljuk. Ezután jöhet bármilyen hatalom, a beszédhez való jogot már senki sem veheti el tőlünk. Ő is ezért küzdött.

(szünet)

ÖZVEGY Isten veled!

Özvegyi fátylat húznak fel, állnak egymás mellett, miközben a színpad elsötétül és egy repülőgép hangja elsüvít a nézőtér felett.

VÉGE.